

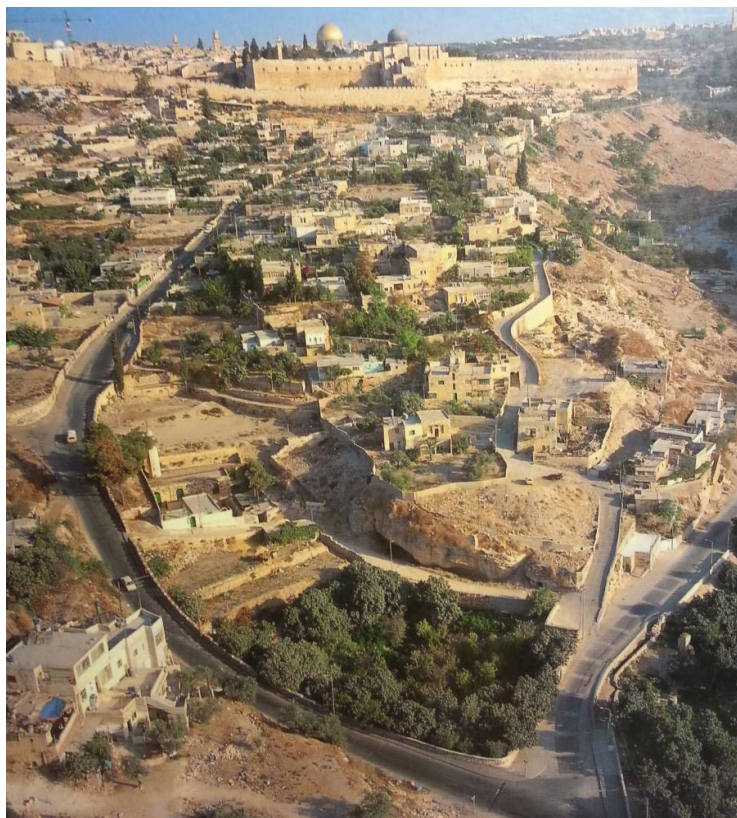
מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

ירושלים עירו של דוד המלך

ארמון הנציב, הר ציון, עיר דוד, הגן הארכיאולוגי שבמרכז דוידסון

"וַיִּלְכֹּד דָּוִד אֶת מְצֻדַת צִיּוֹן הִיא עִיר דָּוִד... וַיֵּשֶׁב דָּוִד בְּמִצְדָּה וַיִּקְרָא לָהּ עִיר דָּוִד"

(שמואל ב, ה, ז-ט)

מאת : מתן שלום

עיבוד ועריכה: רונית בין
עריכה לשונית: אפרת חבה

תשע"ז, 2017

רחוב הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054

אגף של"ח וידה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים לאתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות שבו, הוא באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

פנימי, לא להפצה

ירושלים עירו של דוד המלך

ארמון הנציב, הר ציון, עיר דוד, הגן הארכיאולוגי שבמרכז דוידסון

"וַיִּלְכֹּד דָּוִד אֶת מְצֻדַת צִיּוֹן הִיא עִיר דָּוִד... וַיָּשֶׁב דָּוִד בְּמִצְדָּה וַיִּקְרָא לָהּ עִיר דָּוִד"

(שמואל ב, ה, ז-ט)

דוד המלך (970-1040 לפנה"ס לערך) היה המלך השני של ממלכת ישראל המאוחדת ומייסדה של שושלת בית דוד – ששלטה בממלכת יהודה במשך 420 שנה עד חרבן הבית הראשון. שושלת בית דוד הוסיפה למלוך על ממלכת יהודה גם אחרי פרישת שבטי הצפון מהממלכה ואחרי הקמת ממלכת ישראל. במקרא מצטייר דוד כמלך גדול שידע לשקם ולחזק את הממלכה אחרי תבוסת שאול המלך במלחמתו עם הפלישתים, כאיש מלחמה מזהיר וכמשורר שהצטיין גם בנגינה בכינור. דמותו של דוד המלך טבעה חותם עמוק בתודעת חז"ל ובתודעת סופרים ואמנים בכל התקופות. על-אף שדוד המלך היה ברוך כישרונות, לא תמיד הצליח לכבוש את יצריו, והמקרא אינו מסתיר את חולשותיו, אך

להבדיל ממלכים אחרים רבים, ידע דוד לשמוע בעצת יועציו ולקבל בהכנעה תוכחה מוצדקת.

גם בנצרות ובאסלאם תפסה דמותו של דוד מקום נכבד. בנצרות רואים בישו, שהוא מצאצאי דוד המלך, את המשיח. בקוראן, נזכר דוד כ"ח'ליף", שליח האל עלי אדמות שתפקידו לשפוט אנשים בצדק.

דוד קשור לירושלים קשר עמוק. הוא זה שכבש את עיר יבוס, ראשיתה של ירושלים, לפני כ-3,000 שנה ועשה אותה לבירת ממלכת ישראל ולעיר הקדושה ביותר לעם ישראל. מלכי ישראל לבית דוד מלכו בירושלים, ונביאי העם התנבאו בה. פרקים רבים בתנ"ך מספרים את תולדותיה.

הסיור בעקבות המלך דוד מגלה טפח מהמכלול העצום של

ירושלים הקדומה כפי שהוא ניכר בממצאים ארכאולוגיים וכפי שהוא עולה מפרקי תנ"ך. ראשיתו של מסלול הסיור בתצפית מטיילת ארמון הנציב אל עיר דוד. נבקר במתחם הקבר של דוד, שעל-פי המסורת נמצא בהר ציון, ממערב לעירו של דוד. נראה את החומה הנוכחית של ירושלים העתיקה, נרד אל שלוחת עיר דוד הקדומה, נראה את הביצורים, את החומות ואת המגדלים שהגנו על העיר מפני אויבים שונים לאורך תקופות שונות ונעבור במערכות המים של העיר שמתחת לפני האדמה.

משך זמן המסלול: כ-5 שעות (ללא הנסיעה).

אורך המסלול: 3 ק"מ.

נקודת התחלה: תצפית מטיילת ארמון הנציב לכיוון צפון, אל עבר עיר דוד והעיר העתיקה.

נקודת סיום: גן ארכאולוגי – מרכז דוידסון.

מגבלות: יש לתאם ביקור של קבוצות בעיר דוד (הכניסה לאתר כרוכה בתשלום גם כשההדרכה מבוצעת עצמאית).

דגשי בטיחות

- יש לנקוט משנה זהירות בחציית כבישים.
- יש לנקוט משנה זהירות במעבר במדרגות הרבות, במעברים צרים ובמעברים שמתחת לאדמה בחפירות הארכאולוגיות שבעיר דוד.
- ההולכים בנקבת השילוח צריכים לשים לב לכך שבמקומות מסוימים המים מגיעים עד המותניים.

דרגת קושי: מסלול בדרגת קושי בינונית, איננו בר-נגישות .

ציוד מיוחד: פנס, נעליים להליכה במים (למעוניינים בהליכה בנקבת השילוח).

אתרים בתשלום: [גן לאומי עיר דוד](#), [הגן הארכאולוגי במרכז דוידסון](#) (אפשר לרכוש כרטיס משולב מוזל).

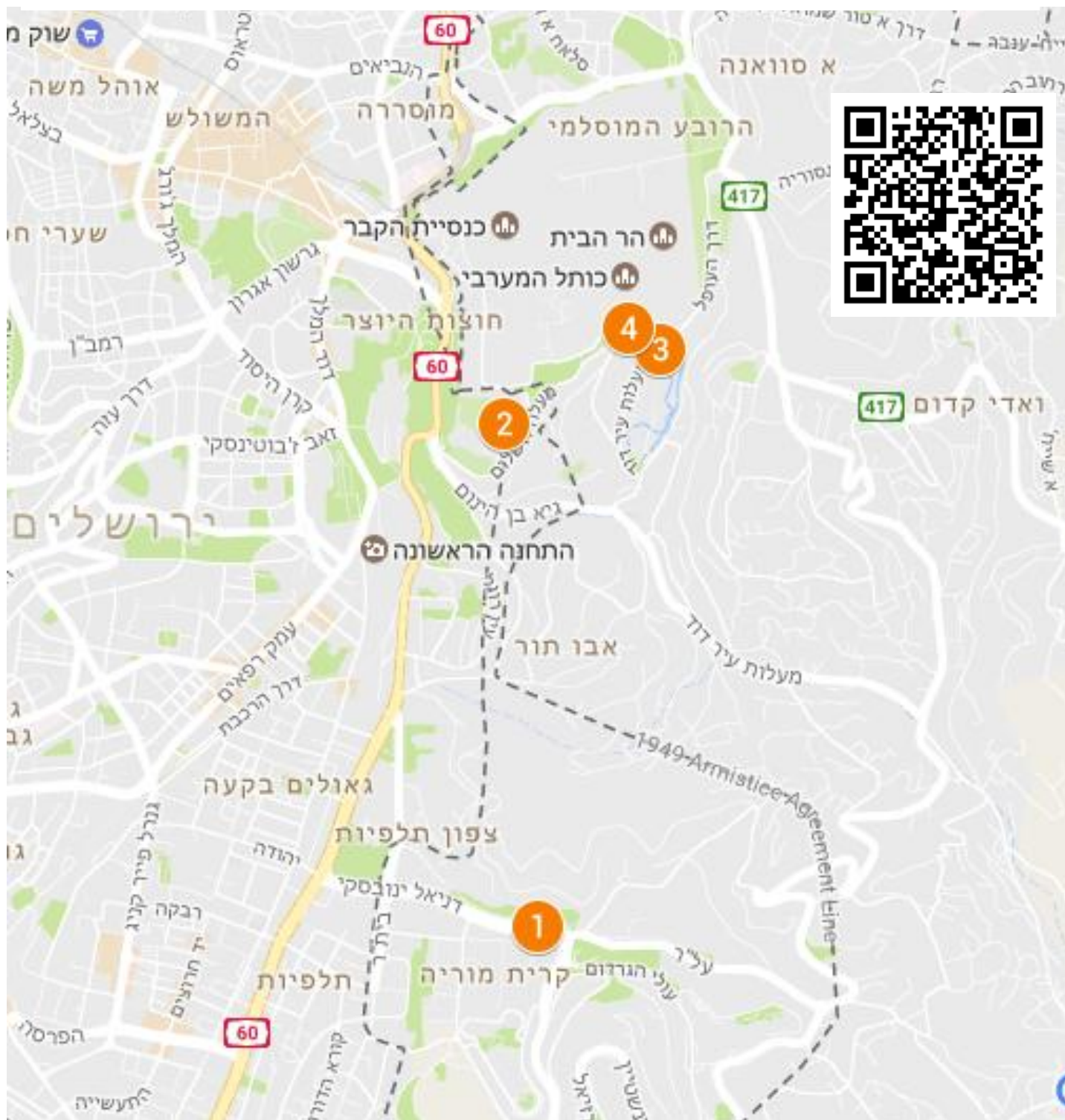
תיאור ההליכה במסלול

ראשיתו של המסלול בנקודת תצפית **מתצפית טיילת ארמון הנציב, טיילת האז (1)**, צפונה אל עבר עיר דוד והעיר העתיקה. מכאן, נלך מרחק של כ-2.5 קילומטרים לאורך רחוב אלבק בכיוון צפון ונתחבר לדרך חברון, החוצה את גיא בן הינום ממערב למזרח. מהרמזור הסמוך לחומות, מתפצלים הרחובות מעלה השלום וחטיבת ירושלים. נחצה את הכביש לכיוון מזרח ונעלה בשביל מעלה בני. נפנה ימינה ברחוב ארוונה היבוס, נמשיך ברחוב הר ציון **לקבר דוד (2)** שבהר ציון. לאחר הביקור בקבר, נשוב צפונה אל חומות העיר ונלך מזרחה (ימינה) לאורך החומות עד שער האשפות. נפנה דרומה (ימינה), נחצה את רחוב דרך השלום ונפנה דרומה ברחוב מעלות דוד אל **גן לאומי עיר דוד (3)**. נעלה במדרגות אל **תצפית בית הצופה (א)**. לאחר מכן נרד במדרגות שבהן עלינו קודם ונמשיך למדרגות נוספות שיורידו אותנו אל מתחת לאדמה, לשרידים הארכאולוגיים שמתחת מפלס המבקרים, הם שרידי **הקריה המלכותית של ירושלים המקראית (ב)**. משם נרד דרומה אל עבר **מערכת המים של העיר (ג)** לפי השילוט לפיר וורן. נגיע אל שער מברזל, שומר יכניס אותנו אל מערכת המים של העיר, המבוססת על מקור המים העיקרי שלה – מעיין הגיחון. נרד במדרגות וכשנגיע לקרבת המעיין ניכנס לנקבת מים שבנה חזקיהו מלך יהודה. נלך בנקבה דרומה אל עבר ברכת השילוח, נמשיך במסלול התת-קרקעי ונפנה לכיוון צפון-מערב (ימינה) אל שילוט המורה אל **תעלת הניקוז שמתחת לרחוב ההרודיאני (ד)**. נעלה

צפונה אל עבר הכותל המערבי, ובקצה התעלה נצא אל הגן הארכאולוגי שבמרכז דוידסון (4), כאן מסתיים המסלול.

מפת המסלול

מתוך גוגל המפות שלי

תיאור האתרים שבמסלול

נקודת תצפית מארמון הנציב – טיילת האז (1)

נקודת התצפית – הצופה צפונה אל אגן העיר העתיקה, אל הר הזיתים ואף אל עבר חלקים ממערב העיר – מבהירה את מיקומה הגאוגרפי של עיר דוד, הנמצאת למרגלות הר המוריה – הר הבית, שההרים שסביבה גבוהים ממנה: הר הזיתים ממזרח, הר המוריה מצפון, הר ציון ממערב, ומדרום

"המקום שבו הכול
התחיל", שיר, יוטיוב

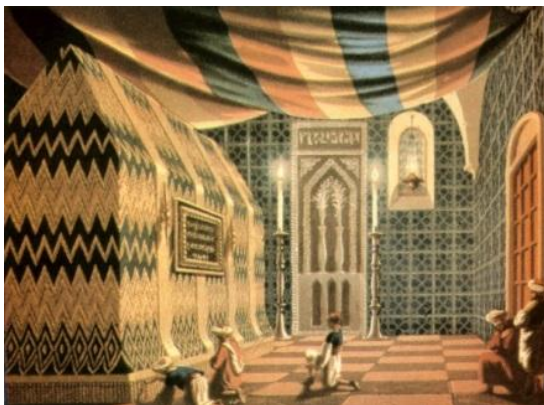
מפגש הנחלים גיא בן הינום ונחל קדרון. דוד בחר לכבוש את העיר מידי היבוסים ולבנותה כעיר בירתו בשל כמה סיבות: המסורת כי בראש הגבעה של הר המוריה נערכה עקדת יצחק – "וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךְ אֶת יִצְחָק אֲשֶׁר אֶהְבֶּתְ אֶת יִצְחָק וְלֵךְ אֶל אֶרֶץ הַמִּזְרָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ" (בראשית כב, ב); ירושלים הייתה הגבול בין שבטי בני לאה

(שבט יהודה) ובני רחל (בנימין), כפי שכתוב בספר יהושע: "וַיְהִי הַגֹּזֶל לְמִטָּה בְּנֵי יְהוּדָה לְמִשְׁפָּחָתָם... וְעָלָה הַגְּבֹול גַּי בֶּן הֲנֹם אֶל כְּתֵף הַיְּבוּסִי מִנֶּגֶב

היא יְרוּשָׁלַם" (יהושע טו, א, ח), "וַיֵּרֶד הַגְּבֹול אֶל קֶצֶה הַהָר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי גַי בֶּן הֲנֹם אֲשֶׁר בְּעֵמֶק רְפָאִים צְפוֹנָה וַיֵּרֶד גַּי הֲנֹם אֶל כְּתֵף הַיְּבוּסִי מִנֶּגֶב" (יהושע יח, טז) – כך אפשר, באמצעות ירושלים, לאחד את שבטי ישראל לעיר בירה אחת המאחדת את כל העם. בירושלים היה מקור המים החשוב והגדול ביותר בכל האזור – מעיין הגיחון. אפשר לשער כי מסיבות אלו בחר דוד דווקא בירושלים להיות עיר בירה של ממלכתו.

קבר דוד המלך (2)

זיהוי קברו של דוד המלך בהר ציון מבוסס על מסורת הרווחת ביהדות, בנצרות ובאסלאם. בספר מלכים כתוב: "וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּר בְּעִיר דָּוִד" (מלכים א, ב, י).

קבר דוד המלך במאה ה-18, מתוך: ויקיפדיה

הר ציון נמצא מחוץ לתחומי עיר דוד המקראית, ואכן יש חוקרים שזיהו את מקום קבורת דוד בדרום עיר דוד. אך המסורת על מיקום הקבר בהר ציון היא עתיקה (מלפני יותר מ-1,000 שנים) והיא מקובלת על שלוש הדתות. ארכאולוגים תיארכו את המבנה המזוהה עם מקום קבורתו של המלך דוד לתקופה הרומית. יוספוס פלביוס סיפר בספרו "קדמוניות היהודים" על מלכי יהודה, צאצאי דוד המלך, שבזזו את קבר

דוד לטובת אוצר השליט החיצוני שאיים על ממלכת יהודה. המלך האחרון שבזז את הקבר היה הורדוס

ובעת ההיא פתח בלילה את הקבר ונכנס לתוכו לאחר שנתן דעתו על כך שפחות מכל תגלה העיר אותו בשעת מעשה. ולקח עמו את הנאמנים שבידידיו. אמנם הוא לא מצא כסף מזומן אלא רק תכשיטי זהב ואבנים יקרות לרוב, ואת כל זה לקח. הוא השתדל בשעה שערך בדיקה מדוקדקת ביותר לחדור פנימה ואפילו עד לארונות שבהם היו גוויותיהם של דוד ושלמה, אולם שניים משומריו מתו מפני שבפנים בקעה אש לקראת הנכנסים והוא עצמו יצא מבוהל, ומפני פחדו בנה בפי הקבר מצבה של אבן לבנה יקרת מציאות להיות לו לכפרה. (יוסף בן מתתיהו, **קדמוניות היהודים**, ספר שישה עשר, ז, א, עמ' 179)

המקור ההיסטורי הקדום ביותר המציין את קבר דוד בהר ציון הוא של אל-מוקדסי, גאוגרף מוסלמי בן המאה העשירית : "ואנשי הספר [יהודים ונוצרים] אומרים שקבר דוד בצהיון".

בקומה התחתונה של הבניין עומד סרקופג מכוסה בפרוכת, המזוהה כקברו של דוד המלך. עד שנת 2007, עמדו על הקבר כתרי תורה שהובאו מקהילות יהודיות שנכחדו בשואה, אך אלה נגנבו.

עיר דוד (3)

בעיר דוד התחיל סיפורה של ירושלים לפני 3,000 שנה, כאשר דוד המלך עזב את חברון ועשה דרכו אל ירושלים, שהייתה אז עיר יבוסית, במטרה לאחד את עם ישראל סביב עיר בירה אחת. עם כיבוש ירושלים מאת היבוסים, עשה אותה דוד לבירת ממלכה משגשגת וחזקה. שלמה, בנו, הקים בה את בית המקדש על פסגת הר המוריה, מקום עקדת יצחק, וכך הייתה ירושלים לבירה מדינית, דתית ורוחנית עבור עם ישראל כולו.

נקודת תצפית בית הצופה (א)

ירושלים בימי בית ראשון, מכון מג"לים, מתוך : ויקיפדיה

נקודת תצפית זו מאפשרת הבנה טובה של הפסוק בספר תהלים שדוד חיבר בראותו את נוף האזור: "יְרוּשָׁלַם הָרִים סָבִיב לָהּ וַיהוָה סָבִיב לְעִמּוֹ" ([תהלים קכה, ב](#)). ואכן, את עיר דוד מקיפים מכל צדדיה

[מיצג תלת-ממדי של עיר דוד](#),
יוטיוב

הרים גבוהים ממנה: ממזרח הר הזיתים, מצפון הר המוריה, ממערב הר ציון ומדרום ג'אבל מוכבר – שממנו צפינו בתחילת המסלול. השלוחה שעליה הוקמה עיר דוד אינה גבוהה, אך ערוצים עמוקים חרצו בה משלושת צדדיה: במזרח נחל קדרון, במערב הגיא המרכזי (הטירופיאון בלועזית או גיא עושי הגבינות כפי שכונה בימי בית שני), ובדרום גיא בן הינום. ערוצים אלו הגנו על העיר משלושת עבריה מפני אויבים, אך מצד צפון לא הייתה לעיר כל הגנה טבעית (למרות זאת, בחר בה דוד להיות בירתו). במשך הדורות, נעשו ניסיונות לבצר את הצד הצפוני של עיר דוד. חוקרים שיערו כי מצודת ציון הכנענית

שכנה ממש דרומית לבית הצופה והיא שימשה הגבול הצפוני של יבוס, וכן ארמון בית הארזים שבנה דוד בעזרת חירם מלך צור עמד, כנראה, למרגלות בית הצופה. שלמה המלך הרחיב את ירושלים צפונה, אל עבר הר המוריה, ועל הר המוריה הוא בנה את בית המקדש: "וַיַּחֲלֶל שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת אֶת בֵּית יְהוָה בִּירוּשָׁלַם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה אֲשֶׁר נִרְאָה לְדָוִד אָבִיהוּ אֲשֶׁר הָכִין בְּמָקוֹם דָּוִד בְּגֶרֶן אֶרְנֹן הַיְּבוּסִי" ([דברי הימים ב, ג, א](#)).

שלמה הרחיב את העיר צפונה, לאזור שבין הר המוריה לעיר דוד, אל ה"[עופל](#)". שלמה הקיף את עירו בחומה, וכך התחברה העיר התחתונה של ירושלים עם העיר העליונה (הר המוריה): "יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שְׁחִבָּרָה לָהּ יַחְדָּו" ([תהלים קכב, ג](#)). צאצאיו של דוד שמלכו בעיר הרחיבו את ירושלים גם לגבעה המערבית, הר ציון, לקראת סוף ימי הבית הראשון, וכך היא נעשתה לעיר גדולה ושכנה על שטח של 700 דונם בערך – עיר גדולה מאוד באותם ימים.

[הקריה המלכותית של ירושלים המקראית \(ב\)](#)

מתחת לקופות הגן הלאומי עיר דוד, נראה את שרידיו של מבנה גדול ממדים ומעליו שרידים מתקופות מאוחרות יותר (ימי הבית השני והתקופה הביזנטית). המבנה בנוי אבני גוויל גדולות, ששימשו בסיס למבנה מימי הבית הראשון. בשנים האחרונות, הארכאולוגית ד"ר איילת מזר חופרת במקום, ולטענתה

[ארמון המלך דוד](#), מתוך: ויקיפדיה

בסיס זה נבנה בימיו של דוד המלך (מאה עשירית לפנה"ס). לפי רמזים מן המקרא ופריטים אדריכליים המתאימים למבנים מלכותיים, הועלתה השערה כי זהו שריד [ארמונו של דוד המלך](#). בולות, חותמות, שנמצאו במבנה זה מעידות כי המבנה המשיך לתפקד כמבנה מלכותי עד סוף ימי הבית הראשון. באחת מהן מוטבע שמו של יהוכל בן שלמיה בן שבי, אחד משריו של המלך צדקיהו – המלך האחרון מבית דוד. בבולה אחרת

מוטבע שמו של השר גדליהו בן פשחור, בן אותה תקופה הנזכר בספר ירמיהו: "וַיִּמְלֹךְ מֶלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בֶן יֹאשִׁיָּהוּ תַּחַת כְּנִיָּהוּ בֶן יְהוֹיָקִים אֲשֶׁר הִמְלִיךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בְּאֶרֶץ יְהוּדָה. וְלֹא שָׁמַע הוּא וְעַבְדָּיו וְעַם הָאָרֶץ אֶל דְּבָרֵי יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד יְרֵמְיָהוּ הַנָּבִיא. וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶת יְהוֹכָד בֶּן שַׁלְמִיָּה וְאֶת צַפְנִיָּהוּ בֶן מַעֲשִׂיָּה הַכֹּהֵן אֶל יְרֵמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר הֲתַפְּלֵל נָא בְעַדְנוּ אֶל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ" ([ירמיהו לו, א-ג](#)).

תיאור בית ארבעת
המרחבים, סרטון,
מתוך: [אתר מט"ח](#)

המדרגות היורדות מהמבנה המלכותי מובילות אל אזור חפירה הנקרא "[G nsh](#)", שם נמצאו שרידי בתים של עשירי ירושלים ששימשו כנראה בתפקידי שררה שונים, הבתים בנויים במבנה "בית ארבעת המרחבים", האופייני לתקופת הבית הראשון.

בתוך אחד הבתים נמצא שבר חרס ועליו השם "אחיאלי", ייתכן שזה שמו של בעל בית מפואר זה. מתחת לבית זה, מצאו חוקרים בית ובו 51 [בולות](#), בהן בולות הנושאות את שמו של השר [גמריהו בן שפן](#), שהיה פקיד אצל המלך יהויקים. ממצא זה מלמד כי הבית שימש לשכה של שר או של פקיד

בממלכת בית דוד: "וַיִּקְרָא בְרוּךְ בְּסֹפֶר אֶת דְּבָרֵי יְרֵמְיָהוּ בֵּית יְהוָה בְּלִשְׁכַּת גְּמַרְיָהוּ בֶן שָׁפָן הַסֹּפֵר בְּחֹצֵר הָעֵלְיוֹן פֶּתַח שַׁעַר בֵּית יְהוָה הַחֹדֵשׁ בְּאֶזְנֵי כָל הָעָם" ([ירמיהו לו, ז](#)).

מימין לבתים אלו, נמצא "החדר השרוף", שבו מצאו חוקרים שכבת אפר עבה המעידה על שרפה קשה שפרצה כאן בעת חרבן בית המקדש הראשון, עם כיבוש צבא בבל את העיר בשנת 586 לפנה"ס. מתחת לשכבת האפר, גילו החוקרים רהיט עץ מפואר שיובא מסוריה המעיד על מעמדם הרם של יושבי חדר זה.

[מעין הגיחון ונקבת השילוח](#) – מערכת המים של עיר דוד (ג)

מקור המים העיקרי של העיר בתקופת המקרא היה מעין הגיחון, הנובע בתחתית המדרון המזרחי של

[פיר וורן](#), יוטיוב

העיר, מעל אפיק נחל קדרון. עקב מיקומו הנמוך, נאלצו אנשי העיר להשאירו מחוץ לחומות ולבצרו. כיום, מגיעים אל מערכת המים מתוך הגן הלאומי ויורדים במדרגות אל מעבה האדמה, שם אפשר להבחין במערכת מחילות תת-קרקעית שאת רובה חצבו תושבי העיר (אפשר להבחין בסימני החציבה) וחלקה הקטן מורכב מחללים טבעיים בסלע. אפשר להבחין בפיר מאונך, המכונה [פיר וורן](#) – על שם החוקר הבריטי [צ'ארלס וורן](#) שחקר את מערכת המים במאה ה-19.

החוקרים רייך ושוקרון, שחפרו באזור מעין הגיחון משנת 1995 ואילך, טענו כי סביב המעין היו ביצורים נפרדים מחומת העיר וכי

מערכת המחילות אפשרה לתושבי העיר לרדת מתחת לפני האדמה ולהגיע בחשאי אל הברכה המבוצרת שאגרה את מי מעין הגיחון בעתות מלחמה ומצור. תפקיד הפיר עצמו איננו ברור דיו ונתון עדיין להשערות שונות של החוקרים. אחת ההשערות היא שזהו ה"צינור" המקראי, שדרכו תכנן דוד לכבוש

את העיר: "וַיִּלְכְּדוּ דָּוִד אֶת מַצְדַּת צִיּוֹן הִיא עִיר דָּוִד. וַיֹּאמֶר דָּוִד בַּיּוֹם הַהוּא כָּל מִכָּה יְבִסִי וַיִּגַע בַּצִּנּוֹר" (שמואל ב, ה, ז-ח).

בפסוקים מקבילים בספר דברי הימים, מתואר כי יואב בן צרויה היכה את היבוסים, אולי דרך צינור זה, ומונה לשר צבא דוד המלך: "וַיֹּאמֶר דָּוִד כָּל מִכָּה יְבִסִי בְּרֹאשׁוֹנָה יִהְיֶה לְרֹאשׁ וּלְשָׂר וַיַּעַל בְּרֹאשׁוֹנָה יוֹאָב בֶּן צִרוּיָה וַיְהִי לְרֹאשׁ" (דברי הימים א, יא, ו).

סמוך לביצורי המעיים, מדרגות היורדות אל תעלה מהתקופה הכנענית שהובילה את מי הגיחון אל דרום-מזרח עיר דוד לצורך אגירתם בברכת אגירה לשם השקיית השדות שבמורד נחל קדרון. מעבר לתעלה הכנענית, נמצאת נקבת השילוח – נקבת מים שבנה חזקיהו המלך לקראת בוא צבא אשור אל ממלכת יהודה בשביל להוליך את מי מעיין הגיחון בזמן מצור אל ברכת השילוח שנבנתה

בתוך חומות העיר, בצד הדרומי של עיר דוד: "וַיִּקְבְּצוּ עִם רֵב

מעיין הגיחון, מתוך: ויקיפדיה

וַיִּסְתַּמּוּ אֶת כָּל הַמַּעֲיָנוֹת וְאֶת הַנַּחַל הַשּׁוֹטֵף בְּתוֹךְ הָאֶרֶץ לֵאמֹר לָמָּה יָבֹאוּ מַלְכֵי אֲשׁוּר וּמִצָּאוּ מִים רַבִּים... וְהוּא יַחְזִקֵהוּ סִתֵּם אֶת מוֹצֵא מֵימֵי גִיחֹן הָעֶלְיוֹן וַיִּשְׁגֶּרם לַמָּטָה מִעֲרֶבָה לְעִיר דָּוִד" (דברי הימים ב, לב, ד; ל).

שתי קבוצות חופרים חצבו את הנקבה משני כיוונים בו בזמן. אורך הנקבה 533 מטרים, ושיפועה 30 ס"מ בלבד.

משמע כי חציבת הנקבה הייתה פרויקט הנדסי מורכב הדורש תכנון מראש. בשנת 1880, נמצאה ליד הנקבה **כתובת**

עתיקה בכתב עברי קדום המספרת את סיפור חציבת הנקבה והמפגש בין שתי קבוצות החוצבים. המים הזורמים בנקבה מגיעים אל **ברכת השילוח**.

תעלת הניקוז שמתחת לרחוב ההרודיאני (ד)

בין ברכת השילוח להר הבית, בתוך הגיא, מצאו החוקרים רחוב מפואר באורך כ-600 מטרים ששימש דרך מרכזית מתחתית עיר דוד אל הר הבית. הרחוב כונה ביוונית "טירופיאון", שפירושו "עמק יצרני הגבינות". הוא כונה כך כיוון שלאורכו נפרסה תעשיית מוצרי החלב בתקופה ההלניסטית. אפשר

לשער כי הרחוב היה מרכזי בזמן העלייה לרגל לבית המקדש משום השימוש ההכרחי במי ברכת השילוח להיטהרות העולים לרגל, ובשמחת בית השואבה משום הבאת המים לניסוך על המזבח.

תעלת הניקוז, צילום: אלעד וינשטיין, מתוך: ויקיפדיה

**חשיפת הדרך לבית
המקדש, רשות
העתיקות, מתוך:
יוטיוב**

רשות העתיקות, בראשות הפרופסור רוני רייך ואלי שוקרון, חשפה תעלת ניקוז מתחת לרחוב. תעלת הניקוז הייתה למעשה מנהרה בנויה שתקרתה נסגרה במרצפות אבן מלבניות. היא ניקזה את המים ממדרונות הר ציון והר הבית, ובעצם מנעה את הצפת הרחוב המפואר בימי גשמים.

בתעלה נמצאו שרידים מימי המרד הגדול ברומאים, כגון: סירי בישול ומטבעות מימי המרד. החוקרים סבורים שבתעלה זו מצאו אחרוני המורדים

מסתור מפני חיילי הרומאים שחיפשו אחר יהודים המסתתרים בעיר. הממצאים מוכיחים כי הם תכננו לשהות בתעלה זמן מה ולכן לקחו עמם סירי בישול וכסף. התעלות עצמן והשרידים הנדירים שנמצאו בהן מתאימים לתיאורו של יוסף בן מתתיהו בספר "מלחמות היהודים" על אודות יהודים המסתתרים במנהרות אשר בירושלים מפני הרומאים.

ממצא נוסף, מרתק במיוחד, שנמצא בעפר שבתעלת הניקוז הוא **כלי אבן שעליו חריתה נדירה של מנורה**. החוקרים שיערו שעובר אורח שראה את המנורה בבית המקדש והתפעל מיופיה חרת את צורתה באבן ולאחר מכן השליך את האבן בצד הדרך בלי לשער שיצירתו תימצא לאחר 2,000 שנה. ממצא זה אפשר ללמוד כיצד נראתה המנורה שבבית המקדש.

גן ארכאולוגי במרכז דוידסון (4)

הרחוב המרוצף מימי בית שני, צילום: תמר הירדני, מתוך: ויקיפדיה

הגן הארכאולוגי צמוד להר הבית ומאגף את הכותל הדרומי וחלק מהכותל המערבי. חלקה האחרון של תעלת הניקוז נמצא מתחת לתחומי הגן הארכאולוגי, ומעניין לראות את הפינה הדרומית-מערבית של הכותל המערבי ממקום זה. אפשר לעלות מהתעלה לתחום הגן הארכאולוגי, ששטחו כ-20 דונם. אזור זה כונה בתנ"ך ה"**עופל**" – כינוי לחלק מוגבה של העיר שבו ישבו המלך והמרכז השלטוני של העיר (מכאן המילה

"להעפיל"). העופל התחיל בדרום בתחום הגן הלאומי עיר דוד והסתיים בצפון למרגלות החומה. במקום נמצאו ממצאים חשובים רבים מתקופת התנ"ך ועד לתקופה העות'מאנית, לפני יותר ממאה שנה.

הממצא הבולט ביותר שנמצא במתחם הגן הוא רחוב מרוצף מימי בית שני. התחלנו ללכת ברחוב זה ליד ברכת השילוח והלכנו תחתיו בתעלת הניקוז. הרחוב היה חלק ממתחם הר הבית בימי בית שני, ומבקרים ועולי רגל יכלו ללכת בו אל הפתחים המערביים של ההר. לאורך הרחוב, נחשפה שורת חנויות, שכנראה שימשו שוק לממכר מנחות, קרבנות ופריטי פולחן אחרים הקשורים לעבודה במקדש.

אפשר להבחין כי הריצוף שבור, כנראה מעוצמת פגיעת אבני הכותל בו כשהרומאים החלו בפירוק

שיטתי של כותלי הר הבית שממעל לו. אחת מאבני המפולת, המונחת במקום שבו נתגלתה – סמוך לפינה הדרומית-מערבית של הר הבית, היא ראש הפינה של כותלי הר הבית. באבן זו חרותה כתובת בעברית: "לבית התקיעה להכ... " (או "להב..."). הצעות השלמה שונות

הוצעו, ביניהן: "להכריז", "להכול", "להבדיל" (בין קודש לחול). בית התקיעה הוא מקום שבו נהגו לתקוע בחצוצרות כדי להכריז על כניסת שבת ומועדים, כפי

אבן עליה כותבת בעברית קדומה " לבית התקיעה ", מתוך ויקיפדיה

שהעיד יוסף בן מתתיהו, היסטוריון בן התקופה. מקום התקיעה היה דווקא כאן, במרומי הפינה הדרומית-מערבית של הכותל, בנקודה גבוהה מאוד הצופה הן אל העיר הן אל השדות שמחוצה לה כדי להבטיח שכולם ישמעו את התקיעות. בשנת 2015, התגלה בחפירות בעופל ממצא נדיר בחשיבותו ובמשמעותו: **טביעת חותם שבה חרות שמו של המלך חזקיהו בעברית קדומה**, החותמת מתוארכת לפני קרוב ל-2,900 שנה.

ביבליוגרפיה מומלצת

- אייל, מירון (עורך) (1996), **ירושלים וכל נתיבותיה**, ירושלים: יד יצחק בן-צבי.
- הורביץ, אהרון (2009), **מגלים את עיר דוד, מסע אל הראשית**, ירושלים: מגלי"ם.
- מזר, אילת (2009), **ארמון המלך דוד**, ירושלים: שהם.
- שלומי, אליהו (2006), **דוד המלך: קורות חייו של דוד המלך על פי המקראות ומדרשי חז"ל**, ירושלים.

קישורים אינטרנטיים נוספים

- **דרך עולי הרגל מברכת השילוח ועד הכותל המערבי** – כ-4 דקות, **יוטיוב**.
- **הגן הארכאולוגי במרכז דוידסון** – כ-4 דקות, **יוטיוב**.
- **המתזה על עולי הרגל** – הגן האריאולוגי במרכז דוידסון, כ-2 דקות, **יוטיוב**.
- **המים לירושלים וברכת השילוח** – כ-7 דקות, **יוטיוב**.

- [כיצד כבש דוד המלך את ירושלים](#) – כ-5 דקות, יוטיוב.
- [קבר דוד](#) – חלון להר ציון.
- [תולדות דוד המלך](#).
- [תעלת הניקוז והרחוב ההרודיאני בעיר דוד](#) – כ-7 דקות, יוטיוב.